

Zjawisko korupcji w aspekcie psychologiczno- społecznym i prawnym

asp. Anna Wilczyńska
asp. Adrian Czaban
mł. asp. Ewelina Myrta
Zakład Ogólnozawodowy

Zjawisko korupcji w aspekcie psychologiczno-społecznym i prawnym

Katowice 2025

Nadzór merytoryczny:
nadkom. Arkadiusz Chechelski

Redakcja, korekta, skład:
Paweł Mięsiak

© Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2025, pewne prawa zastrzeżone.

Niniejsza publikacja w całości stanowi materiał dydaktyczny Szkoły Policji w Katowicach.
Publikacja dostępna jest na licencji:
Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach (CC-BY-NC-SA) 4.0 Polska.

Postanowienia licencji są dostępne pod adresem:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>

Spis treści

Wstęp 4

1. Korupcja – definicje 5

2. Psychologiczne aspekty korupcji 11

3. Prawne aspekty korupcji 20

Zakończenie 36

Bibliografia 37

Korupcja stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania państwa, jego instytucji oraz relacji społecznych. Choć często bywa rozpatrywana wyłącznie w kategoriach naruszenia prawa, jej rzeczywisty charakter jest znacznie bardziej złożony. To zjawisko osadzone głęboko zarówno w mechanizmach psychologicznych jednostki, jak i w kontekście społecznym oraz normatywnym, przez co wymaga wielopłaszczyznowej analizy.

Niniejsza publikacja składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym rozdziale wyjaśniono definicję i znaczenie pojęcia korupcji oraz wskazano na społeczne konsekwencje tego zjawiska. Rozdział drugi dotyczy zagadnienia korupcji w ujęciu psychologicznym, zgodnie z którym korupcja jest przejawem określonych postaw, przekonań i motywacji – często opartych na niskim poziomie zaufania społecznego, relatywizmie moralnym czy też mechanizmach usprawiedliwiania własnych działań. Jednostka, która dopuszcza się czynu korupcyjnego nie zawsze kieruje się wyłącznie chęcią zysku – równie często jej zachowanie wynika z presji środowiska, nawyków organizacyjnych czy przekonania o bezkarności. Trzeci rozdział dotyczy z kolei aspektu prawnego, opisując przestępstwa korupcyjne, zakres odpowiedzialności karnej oraz formy przeciwdziałania temu zjawisku. Mimo rozbudowanego systemu prawnego skuteczność walki z korupcją w dużej mierze zależy od egzekwowania przepisów, przejrzystości życia publicznego oraz gotowości instytucji do reagowania na sygnały nadużyć.

Celem niniejszej publikacji jest ukazanie złożoności zjawiska korupcji poprzez analizę pojęcia, jego psychologicznych uwarunkowań, społecznych konsekwencji oraz ram prawnych, w których funkcjonuje. Tylko podejście interdyscyplinarne daje możliwość pełniejszego zrozumienia tego problemu oraz formułowania skutecznych strategii prewencyjnych i naprawczych.

Definicje i pojęcia

Korupcja jest zjawiskiem występującym w wielu postaciach i tak złożonym, że trudno zdefiniować ją w jednoznaczny sposób. Trwająca od dłuższego czasu w literaturze dyskusja na temat sensu korupcji nie doprowadziła do ustalenia jego znaczenia w powszechnie uznawany sposób. Na zdefiniowanie tego szerokiego zjawiska wpływają rozmaite oceny moralne jednostki, funkcjonujący w społeczeństwie system prawny, kultura, epoka lub indywidualnie uznawany system wartości. To, co dla jednego człowieka jest łapówką, dla innego może być prezentem. Mimo że w potocznym rozumieniu, korupcja kojarzy się najczęściej z łapownictwem, to należy podkreślić, że jest to tylko jedna z form korupcji, która swoim zasięgiem obejmuje znacznie szerszy zakres działań.

W powszechnym odczuciu pojęcie korupcji to uzyskanie korzyści majątkowej bądź osobistej w związku z zajmowanym stanowiskiem w instytucji publicznej w zamian za wykonanie czynności urzędowej lub za naruszenie prawa¹. Samo pojęcie „korupcja” oznacza zepsucie, zgnicie, demoralizację, uwiedzenie kogoś do złego. Po angielsku *corrupt* znaczy m.in. niszczyć, psuć, demoralizować.

Szczególnie dużo uwagi przyciąga ten rodzaj korupcji, który dotyczy nadużywania funkcji publicznej. Polega na przyznawaniu priorytetu interesom innym niż dobro wspólne, o które powinna zabiegać osoba zajmująca stanowisko publiczne. Osobą tą może być urzędnik państwowy przydzielający koncesje, polityk decydujący o obsadzie intratnych stanowisk, lekarz wydający orzeczenie o niezdolności do pracy, policjant nakazujący kierowcy poddanie się testowi wykrywającemu spożycie alkoholu, egzaminator mający wpływ na przyjęcie do państwowej szkoły itd. Formalna definicja osoby pełniącej funkcję publiczną została zamieszczona w art. 115 § 19 Kodeksu karnego.

W akcie korupcji nie zawsze występują dwie świadomie działające strony. Szeroko rozumiana korupcja dopuszcza jednego aktora nadużywającego stanowiska publicznego, a więc w takim ujęciu przejawem korupcji jest przechwytywanie majątku publicznego w procesie prywatyzacji, defraudacja, a nawet jazda na urlop służbowym samochodem. Szczególnym rodzajem korupcji jest szkodenie interesowi publicznemu

¹ W. Gasparski, *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, Warszawa 2013, s. 272.

bez konieczności zajmowania stanowiska publicznego, np. przez stroniczne opinie bądź ekspertyzy. Zdarza się, że przekupiony naukowiec poproszony o ekspertyzę dotyczącą zanieczyszczania środowiska przez określoną firmę może wbrew prawdzie wydać opinię przychylną dla firmy, ale szkodliwą dla interesu publicznego.

Walka z patologią związaną z korupcją w naszym kraju jest trudna. Silnie zakorzeniona norma kulturowa nakazująca działanie na rzecz rodziny bądź najbliższego kręgu przyjaciół czy znajomych, dominacja więzi rodzinnych nad wszelkimi innymi w społeczeństwie polskim powodują, że troska o dobro krewnych i znajomych często abstrakcyjne dobro wspólne czy nieokreślony interes państwa. Praktyka załatwiania pracy po znajomości jest powszechna, a zatrudnianie krewnych i znajomych w państwowych instytucjach nie budzi szczególnego potępienia, zwłaszcza że brakuje odpowiednich unormowań prawnych regulujących te kwestie. Nepotyzm w korporacjach zawodowych tolerowany jest pod przykrywką eufemizmu kontynuowania rodzinnej tradycji zawodowej. Ujawnianie przez prasę oraz media powiązania towarzyskie i rodzinno-biznesowe w przedsiębiorstwach czy strukturach państwowych są bagatelizowane przez zaangażowanych w nie polityków i urzędników, którzy utrzymują, że skoro w kontekście konkretnej sytuacji nie prowadzą one do żadnych nieprawidłowości, to nie ma w nich niczego złego. Podkreślany jest rzekomy obiektywizm i sprawiedliwość działania wobec osób bliskich, umiejętność oparcia się pokusie sprzyjania interesom. Tymczasem mechanizmy psychologiczne sprawiają, że różnego rodzaju powiązania, szczególnie rodzinne ale, również towarzyskie nie pozostawiają ludzi bezstronnymi, nawet jeżeli oni sami mają takie poczucie. Codzienne doświadczenie oraz wiele badań wskazuje, że trudno zachować obiektywizm wobec krewnych, znajomych, osób, z którymi ma się jakieś nieformalne powiązania. Należy pokreślić, że nepotyzm stanowi jeden z rodzajów korupcji i stanowi zagrożenie społeczne więc powinniśmy zadbać o jego eliminację z obszarów życia publicznego.

Naukowcy zajmujący się zagadnieniem korupcji wskazują na bezwzględną cechę, jaką jest niejasność lub tajność wymiany świadczeń. Bank Światowy definiuje korupcję jako nadużywanie stanowiska lub funkcji publicznej dla osiągnięcia prywatnych zysków. Wymieniony w definicji zysk może być natychmiastowy i mieć bezpośredni wymiar finansowy np. określona suma pieniędzy lub prezent o określonej wartości. Korzyść jednak może być odroczona w czasie i mniej wymierna, przyjmując postać stanowiska, kredytu, kontraktu, poparcia, usługi, zakwalifikowania się na pilotażowy staż, wymianę międzynarodową itp. Dlatego w niektórych krajach funkcjonariuszy publicznych obejmuje zakaz podejmowania pracy przez określony czas u przedsiębiorców,

w stosunku do których podejmowali oni decyzje w trakcie pełnienia swoich funkcji. Taki zakaz znajduje się również w tzw. ustawie antykorupcyjnej w Polsce².

Zagadnienie korupcji zaprezentowane przez powyższą definicję Banku Światowego obejmuje kilka postaci tego zjawiska. Zgodnie z jej treścią:

- Korupcja to nadużywanie stanowisk publicznych do osiągnięcia prywatnych korzyści. Definicja juredykcyjna odnosi się do tych przejawów korupcji, które zostały spenalizowane i *expressis verbis* wynikają z obowiązującego Kodeksu karnego. Podstawowy zakres uregulowań dotyczy definicji osoby korumpowanej oraz celu korumpowania.
- Korupcja to różnorodne działania, jak również sytuacje społeczne i stosunki interpersonalne. W zachowaniach korupcyjnych zawsze mamy do czynienia z dwiema stronami: „dawcą” i „biorcą”. Często. mówiąc o łapówkach, mówi się „dać coś komuś”, „dać coś w zamian”. Jest to więc wzajemna wymiana, oddziaływanie między osobą „otrzymującą” i „dającą”. W tej relacji zawsze występuje kilka elementów: partnerzy działania, porozumienie dotyczące łapówki, przedmiot i wartość łapówki, wymiana korzyści, naruszenie normy czy też jakiegoś dobra (naruszenie normy prywatnej, dobrego imienia, własności publicznej czy naruszenie wartości, np. uczciwości, rzetelności).
- Korupcja w ujęciu słownikowym zwraca uwagę na aspekt demoralizujący, czyli niezgodny z przyjętym w społeczeństwie systemem wartości.
- Korupcja to patologia społeczna, czyli takie zachowanie instytucji czy też jakiegoś elementu systemu społecznego, które stoi w sprzeczności ze światopoglądem i systemem wartości akceptowanymi w danej społeczności.
- Korupcja to czyn, który popełnia każdy, kto powodowany swoimi pośrednimi lub bezpośrednimi interesami narusza system reguł, za realizację których sam jest odpowiedzialny.
- Korupcja to akt, w trakcie którego osoba odpowiedzialna za ustalony w społecznym systemie podział dóbr naruszy go na czyjąś korzyść, za co otrzymuje od korzystającego jakąś gratyfikację lub chociaż jej oczekuje.
- Korupcja to nadużywanie urzędu publicznego dla korzyści prywatnych (np. firmy, którą się reprezentuje) lub osobistych (swoich lub swoich bliskich): łapówkarstwo, wykorzystywanie środków budżetowych i majątku publicznego dla prywatnych lub osobistych korzyści, płatna protekcja w obsadzaniu stanowisk, handel wpływami, np. poparcie w wyborach lub finansowanie partii w zamian za zdobywanie wpływów³.

² A. Lewicka-Strzałecka, *Nędzia korupcji*, s. 24.

³ J. Mańdok, *Problematyka antykorupcyjna*, s. 7.

Powszechność zjawiska korupcji powoduje widoczny spadek obywatelskiego zaufania do państwa i jego struktur, wypaczając sensowność istnienia instytucji publicznych. Efektem jest upośledzenie więzów społecznych i malejące przywiązanie do ideałów demokratycznego państwa. Uznanie omawianej patologii za normę staje się bardzo niebezpiecznym procesem, prowadzącym do akceptacji zachowań de facto przestępczych. Korupcja, szczególnie atrakcyjna poprzez osobistą korzyść, narusza zasady społeczeństwa obywatelskiego. W konsekwencji kształtuje postawy swobodnego traktowania elementów życia społeczeństwa i relatywizmu zasad. Demoralizuje, odbiera nadzieję i wiarę w siebie – np. o karierze zawodowej nie decydują już umiejętności, ale znajomości. Obserwowane i potępiane patologie rzeczywistości politycznej są w dużej mierze kształtowane przez zachowania i reakcje obywateli.

Společne konsekwence korupcji

W ujęciu całościowym specyfika korupcji sprawia, że zjawisko to jest trudne do zmierzenia i prowadzenia badań. Podmioty biorące udział w procederze dbają o poufność oraz anonimowość swoich nieetycznych działań. Statystyki, którymi dysponują organy państwowe stanowią tylko pewien podgląd oraz zarys skali tego zjawiska. Dopuszczanie do zajmowania publicznych stanowisk osób bez umiejętności, wykształcenia oraz określonych kwalifikacji oraz omijanie kryteriów do uzyskania różnorodnych certyfikatów i kursów, dopuszczanie produktów i usług bez spełnienia określonych warunków zagrażających życiu oraz zdrowiu to tylko niektóre z konsekwencji braku nadzoru określonych organów kontrolnych i dawania cichego przyzwolenia swoją postawą na nieetyczne zachowania i praktyki. Patrząc w sposób całościowy na badania związane z zagadnieniem korupcji oraz materiały, którymi dysponujemy możemy wymienić następujące skutki⁴:

- Zakłócanie podstawowych mechanizmów na rynku związanych z konkurencyjnością.

Dostęp do przetargów publicznych, możliwość pozyskiwania nowych klientów, za czym idzie rozwój firmy, zatrudnianie pracowników, środki finansowe to wszystko sprawia, że dobre układy z urzędnikami dają profity w określonym czasie zmniejszając wysiłek i obniżając standardy wykonywanych usług. Korupcja sprawia, że nie opłaca się dbać o jakość produktów oraz samej usługi. Ponoszone koszty ograniczają możliwości inwestycyjne firm, które nie mogą zatrudniać nowych pracowników, tym samym podtrzymując bezrobocie na rynku. Obniżanie wymogów, brak dbałości o szczegóły uderzają zarówno w instytucje jak i wszystkich obywateli. Mechanizmy korupcyjne

⁴ W. Gasparski, *Biznes, etyka...*, s. 280

funkcjonujące w tym zakresie sprawiają, że wiele firm licząc się z brakiem jasności przetargów, trudnym dostępem do podstawowych informacji już na samym początku się wycofuje. Firmom nie opłaca się ponosić kosztów przygotowywania ofert, skoro z góry wiadomo, kto ma wygrać. Brak dostępności informacji o przetargach publicznych bądź lokowanie szczytkowych informacji w miejscach trudno dostępnych w urzędach oraz innych organach aparatu publicznego dodatkowo potęguje to zjawisko.

- Korupcja szkodzi finansom publicznym.

Zbyt duża decyzyjność na poszczególnych szczeblach urzędniczych sprawia, że ich władza umożliwia wyłudzenie środków publicznych, co powoduje wzrost wydatków, prowadząc do zwiększenia deficytu lub podatków. Stale powiększający się deficyt związany z nieprawidłowościami z kolei powoduje wzrost stóp procentowych i zwiększenie długu publicznego.

- Korupcja odstrasza zagranicznych inwestorów.

Międzynarodowe instytucje zajmujące się monitorowaniem danych dotyczących inwestycji zagranicznych wykazują w sposób jednoznaczny wyraźny wpływ korupcji na liczbę potencjalnych firm zainteresowanych lokowaniem swojego kapitału. Wysoki poziom korupcji może się stać czynnikiem, który zahamuje bądź wstrzyma pomoc udzielaną przez międzynarodowe instytucje finansowe.

- Ograniczenie realizacji celów społecznych.

Osoby, które nie posiadają środków finansowych, nie mają środków na przekupstwo. Tym samym korupcja uderza w grupę osób najbiedniejszych ograniczając im dostęp do dobra publicznego, które powinno być dostępne dla wszystkich niezależnie od statusu materialnego. Nie bez znaczenia jest tym samym ograniczenie efektywności programów społecznych skierowanych na edukację, ochronę zdrowia, pomoc społeczną budowę dróg.

- Naruszenie praw człowieka.

Prawa człowieka przysługują wszystkim w chwili narodzenia. Obowiązek ochrony tych praw zagwarantowany przez państwo, zostaje ograniczony przez korupcję. Brak jednakowych standardów dostępu do ochrony zdrowia, edukacji, pracy, ochrony prawnej tworzą niekorzystne dysproporcje w społeczeństwie. Szczególnie warto zwrócić uwagę na edukację, która stanowi szansę wyrwania się dzieci z uboższych rodzin, uwikłanych często w błędnym kole ubóstwa.

- Zagrożenie dla demokracji.

Korupcja naruszająca polityczną równość buduje atmosferę niszczącą zaufanie obywateli do władzy, zniechęca do udziału w wyborach, umacnia negatywne stereotypy dotyczące braku odpowiednich służb kontrolnych oraz przedstawia nierealistyczny i zakłamany obraz rzeczywistości funkcjonowania instytucji przez przekupione

środki masowego przekazu. Demokracja stanowi podstawę praworządności w państwie, która daje każdemu obywatelowi szansę wpływania na wybór polityków. Bez elementarnej podstawy wartości, wolności oraz równości, na scenie politycznej będą skorumpowane osoby, reprezentujące wyłącznie wąską grupę i nie będą dbać o dobro całego społeczeństwa co powinno być ich powinnością.

- Podtrzymywanie funkcjonowania zorganizowanej przestępczości oraz terroryzmu.

Opłaceni urzędnicy, przekupieni sędziowie oraz funkcjonariusze stanowią ogniwo podtrzymujące różnego rodzaju przestępstwa od prania brudnych pieniędzy, ściągania haraczy, fałszowania dokumentów oraz środków płatniczych po handel narkotykami. Członkowie zorganizowanych grup przestępczych dysponują ogromnymi środkami finansowymi co jest przedmiotem, który stanowi element relacji korupcyjnej z osobą, która ma stanowisko bądź funkcję publiczną.

Rozdział 2.

Psychologiczne aspekty korupcji

Korupcja to zjawisko o charakterze wielowymiarowym, które przenika różne sfery życia społecznego, gospodarczego i politycznego. Choć najczęściej analizowana jest z perspektywy prawnej, ekonomicznej etycznej, równie istotne są jej uwarunkowania psychologiczne. To właśnie psychologia pozwala zrozumieć, dlaczego jednostki decydują się na działania korupcyjne, jakie mechanizmy poznawcze i emocjonalne temu towarzyszą oraz w jaki sposób środowisko społeczne i organizacyjne wpływa na podatność na korupcję.

Zachowania korupcyjne często nie wynikają wyłącznie z chciwości czy złej woli, lecz są efektem złożonego splotu motywacji, racjonalizacji i presji otoczenia. W tej części pracy podjęta zostanie próba przybliżenia psychologicznych czynników sprzyjających korupcji, szczególnie czynników takich jak indywidualne cechy osobowości, postrzeganie moralności, stosunek do władzy czy wpływ norm społecznych. Zrozumienie tych aspektów może nie tylko pomóc w lepszym diagnozowaniu przyczyn zjawiska, ale również przyczynić się do opracowania skuteczniejszych metod jego zapobiegania.

Sklonność do podejmowania ryzyka

W świetle teorii ekonomii racjonalnej, każda decyzja podejmowana w warunkach ryzyka wynika z porównania oczekiwanych korzyści z możliwymi stratami. Jednym z klasycznych podejść w tym zakresie jest tzw. „prosty model racjonalnego przestępstwa”⁵ opracowany przez Gary’ego Beckera w 1968 roku. Zdaniem Beckera decyzje dotyczące uczciwości – podobnie jak wszystkie inne – są podejmowane poprzez analizę zysków i strat. Oznacza to, że im wyższe ryzyko wykrycia przestępstwa i surowsza kara, tym mniejsze prawdopodobieństwo, że dana osoba dopuści się czynu korupcyjnego.

Niektórzy badacze zwracają jednak uwagę, że gotowość do ryzyka nie wynika tylko z sytuacji zewnętrznych, ale również z cech osobistych, takich jak motywacja osiągnięć, poczucie kontroli nad własnym życiem czy potrzeba doświadczania silnych bodźców. Innym ważnym czynnikiem wpływającym na podejmowanie ryzyka jest płeć. Większość badań pokazuje, że kobiety rzadziej niż mężczyźni decydują się na ryzykowne działania. Wyjaśnia się to na dwa sposoby. Po pierwsze – biologicznie,

⁵ M. Marmola, A. Olszanecka-Marmola, *Korupcja i przeciwdziałanie korupcji w Polsce: wymiar psychospołeczny i prawnopolityczny*, s. 49.

ponieważ hormony, a szczególnie testosteron, mogą zwiększać skłonność do podejmowania ryzyka. Po drugie – kulturowo, gdyż od najmłodszych lat dziewczynki są uczone ostrożności i samokontroli, natomiast chłopcy częściej są zachęcani do podejmowania wyzwań i ryzyka⁶.

Badacze podkreślają, że różnice między płciami w ocenie ryzyka mogą mieć wpływ na to, w jaki sposób kobiety i mężczyźni oceniają opłacalność korupcji oraz ryzyko poniesienia konsekwencji. Niektóre badania potwierdzają, że kobiety są mniej skłonne wręczania i przyjmowania łapówek w warunkach wysokiego ryzyka. Co ciekawe jednak eksperyment Armantiera i Boly'ego przeprowadzony w naturalnych warunkach pokazał, że gdy kobiety nie wiedzą, że są obserwowane, są równie skłonne do korupcji jak mężczyźni. Można więc przypuszczać, że w przypadku kadry kierowniczej różnice w podejmowaniu ryzyka między płciami mogą się zacierać – niektóre badania sugerują, że w tej grupie płeć nie ma większego znaczenia.

Warto również zwrócić uwagę na poziom rozwoju demokracji. Badacze zauważają, że niechęć kobiet do ryzyka i korupcji jest silniejsza w państwach demokratycznych, gdzie istnieje realna groźba ukarania sprawców. Z kolei w państwach o słabszych instytucjach kobiety mogą być równie skłonne do działań korupcyjnych jak mężczyźni, ponieważ ryzyko poniesienia konsekwencji jest niskie⁷.

Skłonność do działań korupcyjnych a moralność

Korupcja bywa często określana jako przejaw moralnego zepsucia. Z tego względu moralność traktuje się jako jeden z istotnych czynników mogących tłumaczyć, dlaczego ludzie angażują się w zachowania korupcyjne. Większość osób ma tendencję do oceniania siebie jako bardziej uczciwych i moralnych niż inni. Takie zniekształcenie obrazu własnych działań i cech służy budowaniu pozytywnego wizerunku siebie, co z kolei pomaga w utrzymaniu równowagi psychicznej.

Według Dana Ariely'ego nasze decyzje są kształtowane przez dwa sprzeczne motywy. Z jednej strony chcemy postrzegać siebie jako osoby etyczne, praworządne i uczciwe. Z drugiej strony dążymy do uzyskiwania korzyści z nieuczciwych działań. Aby pogodzić te dwie potrzeby, korzystamy z dwóch mechanizmów⁸. Pierwszym jest **racjonalizacja**, czyli przesuwanie granicy tego, co sami uznajemy za moralne. Dzięki temu możemy popełniać drobne oszustwa, nie czując przy tym poczucia winy. Oszukujemy na tyle, na ile pozwala nam nasza własna moralność, tak by nadal uważać się za „dobrych ludzi”. Często korzystamy też z pośredników, co zmniejsza

⁶ Tamże, s. 50.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 51.

naszą odpowiedzialność i obniża psychologiczne koszty takich działań, ułatwiając angażowanie się w korupcję. Drugim mechanizmem jest **dysonans poznawczy** – czyli psychologiczne napięcie, które pojawia się wtedy, gdy zachowujemy się w sposób sprzeczny z naszymi przekonaniami, np. o byciu uczciwym. Aby pozbyć się tego nieprzyjemnego stanu, często samousprawiedliwiamy się – np. bagatelizujemy konsekwencje naszych działań, zmieniamy sposób ich postrzegania albo porównujemy się z innymi, by wypaść lepiej.

Dodatkowo wiele osób nie zdaje sobie sprawy z nieetyczności własnych działań, szczególnie gdy wchodzi w korupcję stopniowo. **Metoda małych kroków** polega na tym, że początkowo niewinne zachowania stają się podstawą do podejmowania kolejnych, coraz bardziej nieuczciwych decyzji. Z czasem zmienia się punkt odniesienia i jednostka przestaje zauważać, że przekracza granice moralności. Ten mechanizm dobrze obrazuje eksperyment Stanleya Milgrama, w którym badani stopniowo zwiększali natężenie rażenia prądem, wykonując polecenia autorytetu. Gdyby poproszono ich od razu o najwyższy poziom rażenia, większość odmówiłaby. Podobnie jest z korupcją – małe prezenty mogą z czasem prowadzić do przyjmowania dużych łapówek, ponieważ granica moralna przesuwa się stopniowo⁹.

Wpływ płci na rozwój moralny i podejście do korupcji

Od lat badacze zwracają uwagę na różnice w podejściu kobiet i mężczyzn do kwestii moralnych. Carroll Gilligan wyróżniła dwa podejścia: mężczyznom przypisała orientację na sprawiedliwość, a kobietom orientację na troskę i odpowiedzialność w relacjach międzyludzkich. Oznacza to, że kobiety częściej rozważają konsekwencje swoich działań dla innych ludzi i wykazują większą wrażliwość moralną. Badania potwierdzają także, że mężczyźni są zwykle bardziej egoistyczni i mniej skłonni do altruizmu, zarówno w życiu społecznym, ekonomicznym, jak i politycznym. Różnice te mogą wynikać z wychowania – dziewczynki są uczone troski, empatii i dbałości o innych, co wpływa na ich moralność w dorosłości.

W obszarze korupcji kobiety częściej potępiają nieetyczne zachowania i są bardziej skłonne karać oszustwa, choć mężczyźni wymierzają surowsze kary. Z tego powodu badacze wskazują, że równowaga płci w rządzie i biznesie może zwiększyć efektywność walki z korupcją – kobiety karzą częściej, a mężczyźni bardziej surowo. Kobiety są również mniej skłonne głosować na polityków zamieszanych w korupcję i bardziej surowo oceniają kobiety-polityków łamiące normy etyczne. Dodatkowo, kobiety częściej ponoszą ostrzejsze kary za korupcję, co może zniechęcać je do takich

⁹ Tamże, s. 52.

działań. Z badań wynika także, że kobiety cenią dobro wspólne ponad zysk osobisty i rzadziej podejmują korupcję, jeśli miałyby ona negatywne skutki dla innych ludzi. Mężczyźni częściej kierują się prywatnym zyskiem, nawet kosztem innych.

Nie wszystkie badania jednak to potwierdzają. Bolton i Katok nie znaleźli różnic w altruizmie między płciami. Nowe analizy sugerują, że kobiety wydają się bardziej uczciwe głównie dlatego, że rzadziej mają okazję do korupcji, bo zarabiają mniej, zajmują niższe stanowiska i są mniej obecne w życiu publicznym. Dlatego, choć różnice w moralności mogą tłumaczyć część zjawiska, potrzebne są dalsze badania, by dokładnie ocenić wpływ płci na skłonność do korupcji.

Osobowość a skłonność do zachowań korupcyjnych

Osobowość to zestaw cech psychicznych, które decydują o tym, jak dana osoba zachowuje się w różnych sytuacjach. Te cechy są zazwyczaj stałe i niezmiennie w czasie. Istnieje wiele teorii osobowości, jednak w kontekście skłonności do korupcji najczęściej analizuje się te, które mają bezpośredni związek z oceną uczciwości i podejmowaniem nieetycznych działań.

Jedną z ważniejszych koncepcji w tym zakresie jest osobowość autorytarna, opisana przez Adorno i współpracowników¹⁰. Osoby o takim profilu cechują się m.in. silnym przywiązaniem do tradycyjnych norm, uległością, agresją, identyfikacją z silną władzą, są niechętne do autorefleksji i wglądu w siebie. Takie osoby widzą świat jako zagrożenie, dlatego często bronią „porządku” poprzez eliminację tego, co uznają za obce lub niebezpieczne. W koncepcji autorytaryzmu (RWA) Altemeyer¹¹ skupia się na trzech cechach: konwencjonalizmie, uległości wobec autorytetów i agresji wobec łamiących normy. Z kolei teoria dominacji społecznej (SDO) zakłada, że niektóre osoby wierzą, iż społeczeństwo powinno być hierarchiczne, a grupy o wysokim statusie, mniej liczne i rzadkie, powinny zajmować uprzywilejowaną pozycję i dominować nad innymi. Badania pokazują, że osoby wysoko oceniane w RWA i SDO są bardziej skłonne do korupcji i mniej potępiają takie działania.

Inną popularną teorią szukającą związku między zachowaniami korupcyjnymi a osobowością jest tzw. **wielka piątka** osobowości, obejmująca pięć głównych cech:

1. Ekstrawersja – towarzyskość, łatwość nawiązywania relacji, pozytywne nastawienie do otoczenia, chęć działania.
2. Neurotyczność – skłonność do odczuwania lęku, wysoka emocjonalność.
3. Sumiennność – odpowiedzialność, samodyscyplina, przewidywanie skutków działań, wytrwałość.

¹⁰ Tamże, s. 54.

¹¹ Tamże, s. 55.

4. Otwartość na doświadczenie – ciekawość, kreatywność.
5. Ugodowość – chęć współpracy, życzliwość wobec innych.

Badania wykazały, że osoby mniej sumienne i bardziej neurotyczne częściej przejawiają pozytywne podejście do korupcji. Z kolei ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, ugodowość i neurotyczność mogą wiązać się z większą gotowością do angażowania się w ryzykowne, nieetyczne działania¹². Osoby charakteryzujące się większą chęcią działania, łatwością wchodzenia w kontakty społeczne, chęcią do współpracy, wysoką emocjonalnością i lękliwością oraz słabą zdolnością do przemyślanego działania są bardziej skłonne do zachowań korupcyjnych.

Na uwagę zasługuje również tzw. **mroczna triada**¹³ obejmująca trzy cechy:

- Makiawelizm – manipulacja, cynizm, przebiegłość, skłonność do osiągnięcia celów poprzez manipulację interpersonalną.
- Narcyzm – przesadne przekonanie o własnej wyjątkowości, pragnienie podziwu.
- Psychopatia – niski poziom empatii, impulsywność, brak poczucia winy, skłonność do wykorzystywania innych.

Ludzie, u których występują te cechy, nie szanują norm społecznych i często kierują się krótkoterminowym zyskiem. Psychopaci i makiawelicy nie odczuwają wyrzutów sumienia, co zwiększa ryzyko, że będą łamać prawo, w tym angażować się w korupcję. Badania pokazują, że osoby z wysokim poziomem cech mrocznej triady częściej oszukują, manipulują i łamią zasady, również w pracy zawodowej. Co więcej, u takich osób obserwuje się wiarę w szczęście i poczucie bezkarności, co sprzyja korupcji.

Motywacja a korupcja

Duże znaczenie ma także to, co motywuje jednostkę do działania. Wyróżniamy:

- **Motywację wewnętrzną** – działanie dla poczucia satysfakcji, poczucia celu.
- **Motywację zewnętrzną** – działanie dla nagrody lub unikania kary.

Ludzie kierujący się wewnętrzną motywacją rzadziej angażują się w korupcję, bo ważniejsze są dla nich wartości i cel działania. Z kolei osoby zmotywowane nagrodą mogą częściej łamać zasady, by osiągnąć korzyści.

Osobowość a zgłaszanie nieprawidłowości

Pewne cechy osobowości sprzyjają sygnalizowaniu nieprawidłowości – np. **proaktywność, pozytywna afektywność** oraz **wewnętrzne umiejscowienie kontroli**. Osobowość proaktywna odnosi się do osób, które intencjonalnie działają na rzecz otaczającego ich środowiska i cechują się inicjatywą, poszukiwaniem zmiany,

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 56.

dostrzegają możliwości i są skłonne do działania. Pozytywna afektywność wiąże się z tym, że jednostka uważa, że ma realne szanse na powstrzymanie negatywnego zachowania przy jednoczesnym uniknięciu odwetu za zgłoszenie niewłaściwego zachowania. Natomiast wewnętrzne umiejscowienie kontroli dotyczy poczucia kontroli nad własnym losem i przekonania, że wszystko zależy od nas, a nie od czynników zewnętrznych. Osoby z takimi cechami **chętniej ujawniają korupcję**, bo wierzą, że mogą coś zmienić i nie boją się konsekwencji.

Władza a skłonność do korupcji

Jednym z kluczowych czynników, który może sprzyjać powstawaniu zachowań korupcyjnych, jest posiadanie władzy. Badania eksperymentalne pokazują, że zarówno faktyczne sprawowanie władzy, jak i poczucie, że się ją posiada, mają znaczący wpływ na to, jak ludzie się zachowują. Zjawisko to określane jest w literaturze mianem **efektu metamorfozy**, czyli przemiany jakiej ulegają ludzie pod wpływem władzy.

Władza wpływa na wzrost pewności siebie, uruchamia skupienie na osiąganiu nagród i zmniejsza poziom lęku przed karą, co z kolei prowadzi do zwiększonej gotowości do podejmowania ryzyka. Osoby u władzy często nie dostrzegają swoich działań jako nieetycznych albo trudno im się do nich przyznać, ponieważ ich sposób myślenia o moralności się zmienia. Często są bardziej surowi wobec innych, natomiast wobec siebie stosują łagodniejsze standardy moralne. Władza może też sprawiać, że osoba staje się odporna na stres i wyrzuty sumienia po złamaniu norm społecznych – niejako działa jak tarcza chroniąca przed skutkami psychologicznymi i fizycznymi takich działań. Co ciekawe, nawet osoby uczciwe, które deklarują, że liderzy powinni postępować zgodnie z zasadami, po objęciu władzy często zaczynają łamać normy i mogą ulec pokusie korupcji.

Motywy dążenia do władzy a korupcja

Nie wszystkie osoby tak samo reagują na władzę – ważne jest, co motywuje jednostkę do dążenia do niej. Jeśli głównym motywem jest władza sama w sobie, a nie chęć osiągania celów czy budowania relacji, to prawdopodobieństwo działań korupcyjnych rośnie, zwłaszcza gdy dochodzi do utożsamienia siebie z zajmowaną funkcją. Takie osoby często działają poza kontrolą innych, co sprzyja efektowi metamorfozy.

Inne badania pokazują, że nie tyle motyw władzy, co jej intensywność wpływa na pojawienie się tego efektu. Osoby, które wcześniej nie miały silnego motywu władzy, po jej uzyskaniu szybko stają się bardziej ryzykowne i przekonane o własnej nieomyślności. Rozwija się u nich złudzenie wszechmocy i nierealistyczny optymizm – czyli przekonanie, że „inni mogą ponieść konsekwencje korupcji, ale mnie to nie

dotyczy”. Z kolei osoby, które już na początku miały silne pragnienie władzy, częściej unikały ryzykownych działań, bo chciały utrzymać władzę na dłużej.

Normy społeczne a skłonność do korupcji

Od dawna naukowcy badają wpływ norm społecznych na ludzkie postępowanie – zarówno to uznawane za właściwe, jak i to, które nie cieszy się społeczną aprobatą. Normy te można rozumieć jako niepisane zasady, które kierują zachowaniem ludzi, również w odniesieniu do zjawiska korupcji. Szczególnie dobrze wyjaśnia to teoria postępowania zgodnie z aktywnymi normami Cialdiniego i współpracowników¹⁴. Zgodnie z tą teorią, istnieją dwa rodzaje norm:

- Normy opisowe – mówią o tym, jak ludzie rzeczywiście się zachowują.
- Normy nakazowe – wskazują jak powinniśmy postępować, zgodnie z oczekiwaniami społeczeństwa.

Normy nakazowe działają poprzez aprobujące lub potępiające reakcje otoczenia, a także poprzez własne sumienie, czyli uczucie satysfakcji przy zachowaniu norm i poczucie winy w przypadku ich złamania. Normy wpływają na zachowanie w takim stopniu, w jakim są obecne w świadomości jednostki w danym momencie. W przypadku korupcji często dochodzi do rozdzwiewu – ludzie wiedzą, że korupcja jest zła (norma nakazowa), ale widzą, że wielu się jej dopuszcza (norma opisowa). Gdy zachowania korupcyjne stają się powszechne, negatywne emocje, takie jak wstyd czy poczucie winy, ulega osłabieniu, a korupcja zaczyna być postrzegana jako coś „normalnego” i społecznie akceptowalnego. Jeśli ludzie często widzą korupcję wokół siebie, sami zaczynają ją tolerować i w niej uczestniczyć. W efekcie normy opisowe stają się silnym czynnikiem wpływającym na zachowania, zwłaszcza w środowiskach postrzeganych jako skorumpowane. Dzieje się tak z kilku powodów:

1. Zmniejszają się koszty wewnętrzne naruszenia norm społecznych – ludzie nie czują winy za łamanie norm.
2. Maleją koszty zewnętrzne naruszenia norm społecznych – groźba potępienia czy wykluczenia jest mniejsza.
3. Ludzie uczą się korupcji przez obserwację innych – większa szansa na „zarażanie się” takimi zachowaniami.
4. Tam, gdzie korupcja jest powszechna, trudniej ją wykryć, co sprawia, że wydaje się optymalna.

¹⁴ Tamże, s. 60.

Reguła społecznego dowodu słuszności a korupcja

Istotnym aspektem jest także społeczne otoczenie jednostki. Jednym z kluczowych czynników sprzyjających zjawisku korupcji jest mechanizm społecznego porównywania się. Jedną z podstawowych zasad wpływu społecznego, określana mianem **społecznego dowodu słuszności**, została sformułowana przez Roberta Cialdiniego. Jej istotą jest przekonanie, że jeżeli inni ludzie zachowują się w określony sposób, oznacza to, że takie postępowanie jest właściwe i przynosi pewne korzyści. Reguła ta może działać na dwa sposoby. Z jednej strony, gdy w otoczeniu obserwujemy wzrost przypadków korupcji i stają się one czymś powszechnym, tworzy się swoiste przyzwolenie społeczne na działania nieetyczne. Im częściej jednostka zauważa takie zachowania, tym silniejsze staje się w niej przekonanie, że zjawisko korupcji jest wszechobecne i trudne do wyeliminowania z życia publicznego. W efekcie temat ten przestaje budzić zainteresowanie i reakcje ze strony obywateli.

Z drugiej strony, osoba poszukująca usprawiedliwienia dla własnych działań może, widząc podobne zachowania wokół siebie, potraktować je jako pretekst do zdjęcia z siebie odpowiedzialności – usprawiedliwiając swoje działania ich powszechnością. Tego rodzaju mechanizmy stanowią poważne zagrożenie dla skuteczności działań antykorupcyjnych, ponieważ nie tylko nie wywołują u jednostki poczucia odpowiedzialności za otoczenie, ale też nie motywują do działań prewencyjnych. Bierność wobec nieetycznych zachowań staje się formą ich akceptacji, co może w dłuższej perspektywie prowadzić do nasilenia się zjawiska i pojawienia się sytuacji patologicznych. Wówczas istotniejsze od uczciwości i kompetencji mogą stać się znajomości i spryt. To z kolei prowadzi do wypaczenia systemu wartości i zmiany postrzegania sukcesu zawodowego – skoro większą skuteczność zapewniają koneksje niż rzetelna praca, nauka czy zdobywane doświadczenie, motywacja do rozwoju osobistego może ulec znacznemu osłabieniu¹⁵.

Reguła wzajemności a korupcja

W odniesieniu do norm społecznych istotna jest także **reguła wzajemności**, według której odwzajemniamy przysługi. Choć zazwyczaj wzmacnia ona relacje społeczne, może prowadzić do korupcji. Nawet niewielki prezent wywołuje potrzebę zrewanżowania się w przyszłości, która czasem prowadzi do złamania prawa. Osoba, która daje „upominek”, ma przewagę i może wymusić rewanż. W społeczeństwach, gdzie odwzajemnienie przysług uznaje się za „obowiązek społeczny”, korupcja jest bardziej powszechna. Dodatkowo badania pokazują, że postrzeganie i wypełnianie

¹⁵ A. J. Turska-Kawa, *Przeciwdziałanie korupcji – ujęcie wielopłaszczyznowe. Preferencje Polityczne*, 17, 2017, s. 115.

normy wzajemności zależy od płci. Mężczyźni częściej odwzajemniają przysługi, a kobiety przyjmują łapówki bez późniejszego odwdzięczenia się¹⁶.

¹⁶ M. Marmola, A. Olszanecka-Marmola, dz. cyt., s. 62.

Rys historyczny kodyfikacji przestępstwa sprzedajności w Polsce

Już w 1920 r. i w 1921 r. wprowadzono dwie ustawy dotyczące odpowiedzialności urzędników za przestępstwa korupcyjne. Zgodnie z przyjętymi przepisami urzędnik, który dopuścił się przestępstwa o charakterze korupcyjnym, miał być karany śmiercią przez rozstrzelanie. Ponadto ustawy regulowały kwestie karalności za przekupstwo czynne oraz klauzule niekaralności zwalniającą z odpowiedzialności w przypadku ujawnienia faktów dotyczących przestępstwa, zanim zostaną one ujawnione przez organy powołane do ich ścigania. Największym wyzwaniem zaraz po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. było ujednolicenie przepisów karnych, które obowiązywały w różnej postaci w zależności od regionu. W tym celu w 1919 r. powołano Komisję Kodyfikacyjną. Po 12 latach prac utworzony został kodeks karny, nazwany od nazwiska jednego z twórców kodeksem Makarewicza. Akt został wprowadzony w dniu 11 lipca 1932 r. Jednym ze zwolenników ukrócenia korupcji urzędniczej był sam Józef Piłsudski. Wprowadzony kodeks przestępstwom urzędniczym poświęcał 8 artykułów i obowiązywał do roku 1969. W kodeksie z 1932 r. zasadniczo za popełnione przestępstwa przewidziano karę śmierci, więzienie, areszt oraz grzywnę. Występowały również kary dodatkowe, takie jak np. utrata praw publicznych, utrata obywatelskich praw honorowych, utrata prawa wykonywania zawodu. Zgodnie z artykułem 290 § 1 dla urzędnika, który w związku z urzędowaniem przyjmował dla siebie lub innej osoby korzyść majątkową lub osobistą groziła sankcja do 5 lat więzienia. W przypadku uzależnienia wykonania czynności urzędniczej od otrzymania korzyści majątkowej opisanej w artykule 290 § 2 kara wynosiła do 10 lat pozbawienia wolności.

Okres II wojny światowej miał bardzo duży wpływ na późniejsze kształtowanie się prawa karnego w Polsce. 13 czerwca 1946 r. wprowadzono Dekret o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa, zwany potocznie małym kodeksem karnym. Miał on uzupełniać przepisy kodeksu karnego z 1932 r. Uregulowano w nim m.in. sprzedajność obcym. W założeniu miała ona dotyczyć sytuacji, w której obywatel polski przyjmował korzyść majątkową na szkodę państwa polskiego od osoby działającej w interesie obcego rządu. Wprowadzono sankcję więzienia na czas nie krótszy niż 5 lat (maksymalnie dożywotnio), a nawet karę śmierci. Istotną zmianą wprowadzoną do małego kodeksu karnego był art. 47, który gwarantował

obywatelowi wręczającemu lub obiecującemu wręczenie korzyści majątkowej zwolnienie z odpowiedzialności karnej. Pozwoliło to na wprowadzenie narzędzia walki aparatu państwowego ze sprzedajnością.

Należy pamiętać także o innym istotnym fakcie mającym miejsce w trakcie odbudowy państwa polskiego po II Wojnie Światowej. Prace prowadzone w ramach nowelizacji kodeksu karnego prowadzono dwutorowo. Poza wprowadzeniem małego kodeksu karnego prowadzono prace, których zadaniem było zbudowanie zupełnie nowego systemu prawa karnego – oczywiście opartego na zasadach i doświadczeniach zaczerpniętych z ZSRR. Kwestią istotną, jeśli chodzi o zmiany wprowadzone w nowym kodeksie karnym w 1969 r., było zastąpienie pojęcia „urzędnika” pojęciem „funkcjonariusz publiczny”. Wprowadzenie zmian spowodowane było odejściem od formalnego statusu osoby (to, że jest po prostu urzędnikiem) i przejściem do łączenia statusu sprawcy przestępstwa łapownictwa biernego z istotą pełnionej funkcji o charakterze publicznym. Kodeks karny z 1932 r. dotyczył każdego urzędnika pozostającego w służbie państwa. Nowy kodeks karny przewidywał odpowiedzialność tylko wtedy, gdy sprawca przyjął korzyść w związku z pełnieniem funkcji publicznej. Jeśli chodzi o system kar przewidzianych za łapownictwo, nowy kodeks karny przewidywał kary zasadnicze: kara grzywny, kara ograniczenia wolności i kara pozbawienia wolności. Duża zmiana dotyczyła orzekania kar zasadniczych i dodatkowych. Wcześniej kara dodatkowa była orzekana wraz z karą zasadniczą, po zmianach Sąd mógł poprzestać na wymierzeniu kary dodatkowej bez kary zasadniczej. Do kar dodatkowych zaliczano pozbawienie praw publicznych czy zakaz zajmowania określonych stanowisk¹⁷.

Regulacje dotyczące przestępstwa korupcji

Zwalczanie korupcji posiada fundamentalne znaczenie prawne, ponieważ służy ochronie podstawowych wartości państwa prawa, w tym przejrzystości, legalizmu i sprawiedliwości społecznej. Przepisy karne dotyczące przestępstw korupcyjnych – zarówno publicznych, jak i gospodarczych – mają na celu zabezpieczenie interesu publicznego, przeciwdziałanie nadużyciom władzy oraz ochronę uczciwego obrotu gospodarczego. Zwalczanie działań o charakterze korupcyjnym dotyczy zarówno sektora publicznego, jak i prywatnego. Penalizacja tych czynów wzmacnia zaufanie obywateli do instytucji państwowych oraz sprzyja równemu traktowaniu wszystkich uczestników życia publicznego i gospodarczego. Ponadto, Polska jako państwo członkowskie Unii Europejskiej i sygnatariusz innych umów międzynarodowych, jest zobowiązana do skutecznego przeciwdziałania korupcji, co jest niezwykle trudnym

¹⁷ M. Porwisz, *Sprzedajność funkcjonariusza Policji*, s. 37.

zadaniem po ponad 40 latach funkcjonowania systemu komunistycznego, gdzie korupcja była powszechnie akceptowana. Przestępstwa o charakterze korupcyjnym często wzbudzają szerokie zainteresowanie społeczne. Obowiązujący obecnie Kodeks karny z 1997 r. odwołuje się do przestępstw korupcyjnych w art. 228 (łapownictwo bierno), art. 229 (łapownictwo czynne), art. 230 (płatna protekcja), art. 231 (nadużycie funkcji), art. 250a (korupcja wyborcza) i art. 296 (korupcja biznesowa).

Definicja korzyści

Warto zwrócić uwagę na samą definicję korzyści, która może w przypadku korupcji przyjąć charakter majątkowy oraz osobisty. Na korzyść majątkową składają się dwa elementy: dobro, które ma zaspokoić potrzeby oraz wartość ekonomiczna tego dobra. Aby mówić o korzyści majątkowej, te dwa elementy muszą wystąpić razem. Korzyść majątkowa może występować w różnych postaciach. Mogą to być pieniądze, zawarcie korzystnej umowy czy wszelkiego rodzaju prezenty rzeczowe przedstawiające określoną wartość. Ponadto warto zaznaczyć, że korzyść majątkową mogą stanowić rzeczy ruchome i nieruchome. Zgodnie z przyjętym orzecnictwem za korzyść majątkową możemy uznać również wykonanie jakiejś usługi czy prac. Należy wskazać, że w każdej sprawie w sposób indywidualny musimy ocenić, czy uzyskana korzyść majątkowa jest korzyścią wskazaną w art. 228. k.k. Ponadto art. 115 § 5 k.k. definiuje nam pojęcie mienia znacznych rozmiarów, którego wartość przekracza 200 000 zł, a § 6 także mienie wielkich rozmiarów, którego wartość przekracza 1 000 000 zł. W ten sposób ustawodawca wprowadził typy kwalifikowane w przestępczości korupcyjnej. W przestępstwach dotyczących łapownictwa, obok korzyści majątkowej, wyróżniamy również korzyść osobistą. Uznaje się za nią wszelkie dobro niemajątkowe, z założenia nieprzeliczone na określoną wartość pieniężną. Może to być polepszenie położenia, obietnica awansu, doznanie przyjemności erotycznej, zmniejszenie obowiązków. Korzyść osobista względem sprawcy ma charakter bardziej złożony niż korzyść majątkowa z uwagi na fakt, że musi zaspokoić jego indywidualne potrzeby. Problem stanowi określenie, z jakim rodzajem korzyści mamy do czynienia. W każdym przypadku stanowi to wyzwanie dla organu procesowego, gdyż w jednym przypadku dana korzyść może być potraktowana jako materialna, a w innym jako osobista. Jeżeli korzyścią ma być awans w pracy, wiąże się to często z gratyfikacją pieniężną i lepszym stanowiskiem. Doprowadza to do sytuacji, w której jednocześnie możemy mówić o korzyści materialnej, jak i osobistej.

Łapownictwo bierne

Jeżeli chodzi o łapownictwo bierne to podmiot jest indywidualny i może nim być funkcjonariusz publiczny lub osoba nie będąca funkcjonariuszem publicznym, ale w takim przypadku musi pełnić funkcję publiczną¹⁸. Pojęcie funkcjonariusza publicznego zostało zdefiniowane w art. 115 § 13 k. k., natomiast w art. 115 § 19 k.k. mamy wskazaną definicję osoby pełniącej funkcję publiczną. Zgodnie z definicją należy wskazać, że każdy funkcjonariusz publiczny jest osobą pełniącą funkcję publiczną. Natomiast nie każda osoba pełniąca funkcję publiczną będzie funkcjonariuszem publicznym¹⁹.

Zgodnie z art. 228 k.k. możemy mówić o sprzedajności, czyli przyjmowaniu korzyści przez funkcjonariuszy publicznych określonych w art. 115 § 13 k.k., a także przez osoby podlegające zapisom w art. 115 § 19 k.k. Celem ustawodawcy było tutaj objęcie odpowiedzialnością za czyn osoby wykonujące zawód szczególnie istotny z punktu widzenia społeczeństwa jak np. lekarz czy nauczyciel. Podsumowując: należy wskazać, że podmiot ma charakter indywidualny i dotyczy konkretnej grupy zawodowej osób opisanych w art. 115 § 13 k.k i § 19 kk. Pomimo że przestępstwo określone w art. 228 k.k. nazywamy łapownictwem biernym, to działanie sprawcy charakteryzuje się umyślnością w zamrze bezpośrednim i ewentualnym. Wyjątek stanowi jedynie § 4, w którym sprawca „żąda” lub „uzależnia”, więc działanie ma charakter umyślny w zamiarze bezpośrednim. Przedmiotem ochrony jest zapewnienie prawidłowości działania organów państwowych, tj. organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Należy jasno wskazać, że nie tylko fizyczne przyjęcie korzyści wypełnia znamiona przestępstwa z art. 228 k.k., przyjęcie obietnicy jej wręczenia również. Obietnica może mieć charakter ogólnikowy i nie ma znaczenia, czy zostanie spełniona. Omawiane przestępstwo w art. 228 § 1 k.k. zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. W § 2 omawianego przepisu mamy do czynienia ze sprzedajnością mniejszej wagi. Typ uprzywilejowany względem podstawowego opisanego w § 1 zachodzi wówczas, gdy mamy do czynienia ze znacznie niższą społeczną szkodliwością czynu. Warto zauważyć, że zgodnie z orzecznictwem nie wartość samej korzyści ma wpływ na określenie stopnia szkodliwości czynu, ale wszystkie elementy strony przedmiotowo-podmiotowej. W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego – z dnia 4 kwietnia 2023 r. I KA 3/23 możemy zauważyć następujące stanowisko dotyczące regulacji oceny społecznej szkodliwości czynu²⁰:

¹⁸ *Korupcja*, red.: Robert Maciejczyk, s. 27.

¹⁹ Art. 115 Kodeksu karnego.

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 4 kwietnia 2023 r. I KA 3/23, [online: 19.04.2025].

„Odwołując się zatem do kryteriów oceny społecznej szkodliwości czynu zabronionego należy brać pod uwagę:

- 1) rodzaj i charakter naruszonego dobra,
- 2) rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody,
- 3) sposób i okoliczności popełnienia czynu,
- 4) wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków,
- 5) postać zamiaru,
- 6) motywację sprawcy,
- 7) rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

W art. 228 § 3-6 k.k. określono natomiast kwalifikowane typy przestępstwa sprzedajności. Typ kwalifikowany przestępstwa. poza spełnieniem znamion przestępstwa w typie podstawowym. musi posiadać znamiona dodatkowe, które powodują obwarowanie surowszą karą. W porównaniu do typu uprzywilejowanego i podstawowego mamy tutaj do czynienia z wyższą szkodliwością społeczną czynu. Tak więc, aby sprawca dopuścił się przestępstwa określonego w art. 228 § 3 k.k. swoim zachowaniem musi wykraczać poza definicję czynu zawartego w art. 228 § 1 k.k. Zapis w przepisie „za zachowanie stanowiące naruszenie przepisów prawa” tworzy pewien spór prawny, co możemy za „przepisy prawa uznać”. Cześć praktyków uważa, że zapis ten odnosi się tylko do aktów prawnych ogłaszanych w Dzienniku Ustaw (ustawy i rozporządzenia). Nie obejmuje natomiast zarządzeń, instrukcji czy wewnętrznych przepisów wykonawczych. Według innego stanowiska naruszenie przepisów obejmuje naruszenie każdego aktu normatywnego obowiązującego na terytorium RP zgodnie z art. 93 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Podsumowując – można przyjąć, że typ kwalifikowany zwarty § 3 będzie dotyczył aktów prawnych ogłaszanych w Dzienniku Ustaw (tj. ustawy, rozporządzenia Rady Ministrów). Przykładem zachowania sprawcy może być naruszenie obowiązujących przepisów poprzez zaniechanie przez funkcjonariusza Policji, który pomimo obowiązku nie wszczął postępowania przygotowawczego wyrażonego w art. 10 k.p.k. Można zauważyć, że w tym przypadku funkcjonariusz miał prawny obowiązek określonego zachowania, od którego odstąpił z uwagi na przyjęcie korzyści majątkowej. Inaczej wygląda sytuacja, w której funkcjonariusz podejmuje decyzję na podstawie oceny sytuacji faktycznej. Wtedy takie zachowanie nie może spełnić przesłanek określonych w art. 228 § 3 k.k. Warto zwrócić uwagę na fakt, że przestępstwo opisane w § 3 ma charakter formalny, czyli nie ma wymogu, aby do samego naruszenia prawa doszło²¹. Przykładem może być sprawa prowadzona w związku z procederem korupcyjnym z udziałem 10 policjantów

²¹ M. Porwisch, dz. cyt., s. 100.

Wydziału Ruchu Drogowego jednej z komend miejskich z garnizonu kujawsko-pomorskiego. Funkcjonariusze, w zamian za odstąpienie od ukarania mandatem karnym i punktami karnymi, przyjmowali korzyść majątkową w zakresie od 50 zł do 100 zł. Akt oskarżenia wydany we wrześniu 2015 objął łącznie 35 osób, dotyczył również osób objętych zarzutem łapownictwa czynnego²². W § 4 natomiast mamy poruszoną kwestię kwalifikowanego czynu polegającego na uzależnieniu czynności służbowej od otrzymania korzyści majątkowej lub na żądaniu takiej korzyści. W pierwszej kolejności należy tutaj rozróżnić kwestie uzależnienia a żądania. Uzależnienie rozumiemy poprzez wykonanie jakiejś czynności albo zaniechanie czynności od otrzymania korzyści majątkowej. Oczywiście korzyść może mieć również charakter osobisty²³. Uzależnienie czy też żądanie powoduje, że sprawca działa tylko w zamiarze bezpośrednim. Należy zwrócić uwagę na fakt, że żądanie ma charakter bardziej roszczeniowy i powoduje większe zaangażowanie sprawcy, choćby poprzez sam fakt wysunięcia tego żądania. Warto zwrócić uwagę, że uzależnienie wystąpi przed dokonaniem czynności służbowej, natomiast żądanie może wystąpić w każdej fazie tej czynności. Czynność służbowa to nic innego jak realizacja czynności wykonywanych przez funkcjonariusza publicznego związanych z zadaniami, które ustawowo realizuje dana instytucja państwowa czy samorządowa. W typie kwalifikowanym określonym w § 3 i 4 ustawodawca przewidział karę pozbawienia wolności od roku do lat 10. Ciekawym przykładem jest sprawa prowadzona przez Sąd Okręgowy w Siedlcach, gdzie promotorka pracy dyplomowej kilkakrotnie żądała od studentki korzyści majątkowej w postaci perfum, a następnie równowartości pieniężnej tych perfum, uzależniając wykonywanie czynności służbowych związanych z wykonaniem obowiązków promotora pracy dyplomowej. Sąd oskarżonej wymierzył karę 1 roku pozbawienia wolności i warunkowo zawiesił na okres próby 2 lat²⁴.

Kolejnym typem kwalifikowanego łapownictwa biernego opisanym w art. 228 § 5 k.k. jest przyjęcie korzyści majątkowej albo obietnicy, która musi być znacznych rozmiarów. W art. 115 § 5 k.k. występuje pojęcie mienia znacznej wartości, którego wartość w chwili popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 000 zł. Pomimo faktu, że definicje mienia znacznej wartości z korzyścią majątkową nie są tożsame, przyjmuje się, że korzyść majątkowa znacznych rozmiarów przekracza kwotę 200 000 zł. Ustawodawca przewidział tutaj zagrożenie karą pozbawienia wolności od 2 lat do 15. Zgodnie z 115 § 6 k.k. mienie wielkich rozmiarów to takie, którego wartość

²² Komenda Główna Policji, *Przykłady spraw z udziałem funkcjonariuszy BSW KGP w 2015 r.*, s. 6.

²³ *Korupcja*, red.: Robert Maciejczyk, s. 30.

²⁴ Wyrok Sądu Okręgowego w Siedlcach – II Wydział Karny z dnia 6 grudnia 2017 r., II Ka 557/17, [online: 19.04.2025].

w chwili popełnienia czynu zabronionego przekracza 1 000 000 zł. Istotną zmianą przy wprowadzaniu § 6 było znaczne zaostrzenie kary. Ustawodawca przewidział tutaj zagrożenie karą od 3 lat do 20, co wskazuje, że mamy tutaj do czynienia ze zbrodnią²⁵. Warto zauważyć, że było to związane z koniecznością surowszego karania sprawców powiązanych z dużymi aferami korupcyjnymi, gdyż według Ministerstwa Sprawiedliwości dotychczas zapadające wyroki były zbyt niskie.

Na koniec warto omówić ostatni § 6 z art. 228 k.k., zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega ten, „kto w związku z pełnieniem funkcji publicznej w państwie obcym lub w organizacji międzynarodowej, przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę lub takiej korzyści żąda, albo uzależnia wykonanie czynności służbowej od jej otrzymania”²⁶. Jest to rozszerzenie podmiotowe karalności czynu na osoby, które pełnią funkcje publiczne w państwie obcym czy też organizacji międzynarodowej. Wprowadzenie § 6 było spowodowane przyjęciem przez Polskę zobowiązań międzynarodowych. Ustawodawca w tym przepisie zaznaczył, że karę stosuje się na takiej zasadzie jak w § 1-5a²⁷.

Łapownictwo czynne

W art. 229 k.k. zawarto definicję przekupstwa, czyli łapownictwa w formie czynnej. To nic innego jak dopełnienie sprzedajności, z którą mamy do czynienia w art. 228 k.k., które penalizuje drugą formę zachowania tego przestępczego procederu w odniesieniu do funkcjonariusza przyjmującego korzyść majątkową. Warto zaznaczyć, że przedmiot ochrony jest taki sam w obu przepisach. Jeśli chodzi o podmiot, może to być każda osoba, która wręcza korzyść majątkową lub składa taką obietnicę. Sprawca działa w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym.

Czynność sprawcza w art. 229 § 1 k.k. polega na wręczeniu korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie pełniącej funkcję publiczną w związku z pełnieniem tej funkcji. Jest to typ podstawowy tego przestępstwa zagrożony karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. W art. 229 § 5 k.k. zawarto penalizację udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy funkcjonariuszowi obcego państwa lub organizacji. Podobnie, jak w art. 228 k.k., korzyść może mieć charakter zarówno materialny, jak i niematerialny. Również złożenie samej obietnicy stwarza konsekwencje prawne. Warto zaznaczyć, że samo złożenie obietnicy może wystąpić w różny sposób – dosadny lub za pośrednictwem np. gestu. Inną kwestią będzie ustalenie przez sąd czy gest wyrażony przez sprawcę można odebrać jednoznacznie

²⁵ A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny. Komentarz* [online: 19.04.2025].

²⁶ Art 228 § 6 k.k.

²⁷ M. Porwisz, dz. cyt., s. 122.

jako jego zamiar do wręczenia korzyści i czy jego odbiorca mógł ją w taki sposób zrozumieć²⁸. W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dn. 05.11.1997 r. do sprawy V KKN 105/97 możemy przeczytać:

„Gest jest często skutecznym – mimo ograniczonych środków wyrazu – sposobem przekazania informacji. Jej treść może być dla adresata zupełnie jednoznaczna wtedy zwłaszcza, kiedy gest ma utrwaloną zwyczajowo konotację. Jest on nierzadko wybranym świadomie sposobem czynienia obietnicy udzielenia korzyści, ze względu na wymagającą dyskrecji sytuację, w jakiej działa sprawca”²⁹.

W § 2 opisano wypadek mniejszej wagi, który jest przeciwny do tego zawartego w art. 228 § 2 k.k. Podlega on indywidualnej ocenie szkodliwości społecznej. Ponadto możemy mieć do czynienia z sytuacją, w której postępowanie sprawcy określonego w typie kwalifikowanym art. 228 k.k. doprowadza do orzeczenia wypadku mniejszej wagi wobec osoby wręczającej korzyść, bo uzależnił on np. wykonanie czynności służbowej od otrzymania korzyści.

Typ kwalifikowany art. 229 k.k. jest zawarty w § 3-4a. Ponownie mamy tu pewnego rodzaju dopełnienie przepisów zawartych w art. 228 k.k. W § 3 sprawca dąży do naruszenia przepisów przez osobę pełniącą funkcję publiczną, poprzez udzielenie albo obietnice udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej. Ponadto karalne jest działanie mające skłonić osobę pełniącą funkcję publiczną do naruszenia przepisów prawa. Podobnie jak w przypadku art. 228 § 3 k.k., mówimy tutaj o konieczności naruszenia przepisów obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, co zawarte jest m.in. w Wyroku Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 16 grudnia 2011 r. V KK 140/11:

„Utrwalona w orzecznictwie i doktrynie wykładnia wymienionego przepisu wskazuje, że pod pojęciem „naruszenie przepisów prawa” rozumieć należy takie naruszenie każdego aktu normatywnego obowiązującego powszechnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które oznacza niewykonanie nakazu lub przekroczenie zakazu, obowiązujących osobę pełniącą funkcję publiczną jako adresata tych norm. Naruszenie przepisów prawa w rozumieniu art. 229 § 3 k.k. nie obejmuje natomiast tych postępień i decyzji osób pełniących funkcje publiczne, które są uzależnione od ich oceny danej sytuacji faktycznej”³⁰.

W § 4 i 4a mamy odwołanie do korzyści majątkowej znacznych rozmiarów i wielkich rozmiarów. Analogicznie, obowiązują tutaj progi wartości korzyści w chwili popełnienia przestępstwa na 200 000 zł przy mieniu znacznej wartości i 1 000 000

²⁸ A. Grześkowiak, K. Wiak, dz. cyt.

²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 listopada 1997 r. V KKN 105/97 [online: 19.04.2025].

³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 16 grudnia 2011 r. V KK 140/11: [online: 19.04.2025].

zł przy mieniu wielkiej wartości. Przy typach kwalifikowanych do łapownictwa mówimy o różnym zakresie stosowanych kar. W § 3 obowiązuje kara pozbawienia wolności od roku do lat 10, w § 4 od 2 lat do 15. W dodanym § 4a mamy do czynienia ze zbrodnią zagrożoną karą pozbawienia wolności od 3 lat do 20. Należy zauważyć, że w środowisku prawniczym panuje spór o zasadność tak wysokiej kary w odniesieniu do innych przestępstw, takich jak np. dzieciobójstwo, gdzie zagrożenie karą jest znacznie niższe³¹.

W § 6 ustawodawca zastosował klauzule niekaralności przy łapownictwie:

„Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1-5, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte przez osobę pełniącą funkcję publiczną, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział”³².

Przepis ten pozwala sprawcy na uniknięcie odpowiedzialności pod warunkiem, że powiadomi odpowiedni organ powołany do ścigania, zanim ten organ sam uzyska taką informację. Musimy zwrócić uwagę na fakt, że jest to jedno z narzędzi, które ma za zadanie zwalczać korupcję. Istotne jest tu zachowanie sprawcy po dokonanych czynach. W jednym z wyroków Sądu Najwyższego możemy przeczytać, że sprawca musi spełnić aż trzy warunki aby można było zastosować przepis § 6:

„Odnosząc się do tego zarzutu na wstępie podkreślić należy, że przepis art. 229 § 6 k.k. określa dla sprawcy przestępstwa korupcji czynnej (lub: łapówkarstwa czynnego – art. 229 § 1-5 K.K.) warunki jego bezkarności w postaci:

- a) przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo ich obietnicy przez osobę pełniącą funkcję publiczną;
- b) zawiadomienia przez sprawcę organu powołanego do ścigania przestępstw o przyjęciu tej korzyści lub obietnicy, zanim organ ten się o fakcie przestępstwa dowiedział;
- c) ujawnienia wszystkich istotnych okoliczności przestępstwa”³³.

Płatna protekcja

W art. 230 k.k. ustawodawca wprowadził kolejny przepis dotyczący czynów zabronionych związanych z korupcją, a dokładnie związany z kwestią płatnej protekcji. Przedmiotem ochrony jest autorytet i dobre imię instytucji państwowej lub samorządowej, organizacji krajowej lub międzynarodowej, krajowej lub zagranicznej jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, przedsiębiorstwie państwowym,

³¹ P. Bogacki, M. Oleżałek, *Kodeks Karny. Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.* [online: 19.04.2025].

³² Art 229 § 6 k.k.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 26 stycznia 2015 r., II KK 186/14 [online: 19.04.2025].

spółce handlowej z udziałem Skarbu Państwa, samorządu terytorialnego lub państwowej osoby prawnej. Jeżeli mamy do czynienia z sytuacją, w której ktoś powołuje się na to, że posiada w takich instytucjach wpływy, budzi wątpliwości sam fakt czy sprawy w tych instytucjach załatwiane są bezstronnie. Nie ma znaczenia czy wpływy są faktyczne czy rzekome, przepis ma chronić działalność wskazanych instytucji.

W kwestii podmiotu jest to przestępstwo o charakterze powszechnym, które każda osoba może popełnić. Sam sprawca może działać poprzez:

- 1) powoływanie się na wpływy w danej instytucji, lub wywoływanie przekonania o posiadaniu takich wpływów;
- 2) pośredniczenie w załatwieniu sprawy we wskazanej w przepisie instytucji w zamian za korzyść materialną lub osobistą, albo jej obietnicę.

Zachowanie sprawcy ma tu charakter wielowymiarowy. Należy wziąć pod uwagę, że przy powoływaniu się na wpływy sprawca albo sam posiada pewną moc oddziaływania lub wskazuje na inną osobę, która ma możliwość załatwienia w danej instytucji określonej sprawy. Wywoływanie przeświadczenia o posiadaniu wpływów w danej instytucji polega na oświadczeniu sprawcy albo innym zachowaniu, które wzbudza u zainteresowanego przekonanie o możliwości załatwienia sprawy. Utwierdzanie w przekonaniu następuje wówczas, gdy zainteresowany ma świadomość o możliwości załatwienia sprawy, a sprawca dodatkowo umacnia go w tym przekonaniu. Zachowania sprawcy w tym przypadku mogą wprost lub w sposób dorozumiany na to wskazywać. Pośrednictwo w załatwieniu sprawy musi być bezpośrednio powiązane z przyjęciem korzyści i musi mieć charakter mobilizujący sprawcę do określonego działania.

Warto rozważyć kwestię „załatwienia sprawy”. Zgodnie z przyjętymi definicjami sprawą urzędową może być każdy przedmiot starań, który obywatel podejmuje lub chce podjąć w danym urzędzie. Można powiedzieć, że jest to pewna forma zaspokojenia potrzeby interesu urzędowego obywatela.

Przestępstwa płatnej protekcji, z uwagi na ich charakterystykę, mogą być popełnione tylko w zamiarze bezpośrednim, za które sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. W § 2 ustawodawca wskazał typ uprzywilejowany mniejszej wagi, za który sprawca podlega karze grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 230a k.k. bezpośrednio odnosi się do przepisu zawartego w art. 230 k.k. W omawianym przepisie ustawodawca zawarł: „kto udziela albo obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej w zamian za pośrednictwo w załatwieniu sprawy w podmiocie wskazanym w art. 230 § 1, polegające na bezprawnym wywarceniu wpływu na decyzję, działanie lub zaniechanie osoby pełniącej funkcję publiczną, w związku z pełnieniem tej funkcji”. Mamy tutaj jasno wskazane, że sprawca musi udzielić korzyści majątkowej

lub osobistej albo złożyć taką obietnicę pośrednikowi. Jednak, żeby doszło do popełnienia czynu zabronionego, pośrednik musi wywierać wpływy w sposób bezprawny. Nie będzie przestępstwem wręczenie korzyści w zamian za wywieranie wpływów, które nie mają charakteru bezprawnego. Czyn zabroniony ma charakter formalny, nie jest tutaj wymagany skutek w postaci działania pośrednika. Należy zwrócić uwagę na fakt, że zastosowanie przepisu ma charakter powszechny, każdy może się dopuścić tego czynu. Podobnie jak w art. 229 § 6 k.k., ustawodawca zastosował wyłączenie karalności czynu w art. 230a § 3 k.k. Sprawca ma spełnić te same warunki, a podstawą jest fakt powiadomienia o czynie zabronionym, zanim taką informację uzyskają organy ścigania; przekazane informacje natomiast muszą być wyczerpujące i w formie protokolarnej. Za przestępstwo określone w § 1 ustawodawca przewidział karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat, w § 2 w czynie mniejszej wagi karę grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Nadużycie funkcji

Funkcjonariusz publiczny, realizując różnego rodzaju czynności służbowe, poprzez działania niezgodne z prawem, a także przez uchybienia czy niedbalstwo może przekroczyć swoje uprawnienia lub nie dopełnić obowiązków służbowych. Takie działanie jest penalizowane w art. 231 k.k. Podmiot przestępstwa jest indywidualny i dotyczy funkcjonariusza publicznego. Głównym przedmiotem ochrony jest prawidłowa działalność instytucji państwowych i samorządu terytorialnego. Ponadto, w przepisie występuje dodatkowy przedmiot ochrony w postaci interesu społecznego i prywatnego. Każdy funkcjonariusz publiczny posiada uprawnienia i narzędzia do realizacji ustawowych zadań. Każde anomalie w tym zakresie mają wpływ na poziom społecznego zaufania, co może budzić wątpliwość w działaniu organów państwa. W przepisie zawarte są dwie definicje w postaci przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków, które powiązane są z uprawnieniami oraz narzędziami jakie posiadają funkcjonariusze na podstawie konkretnych aktów prawnych. Sąd Najwyższy stwierdził, że „przekroczenie uprawnień na gruncie art. 231 k.k. wymaga wykazania, że podjęte przez sprawcę zachowanie nie wchodziło w zakres jego kompetencji i równocześnie wskazania na powiązanie formalne i merytoryczne z tymi kompetencjami, a może to z reguły zachodzić tylko w dziedzinie tej działalności służbowej i obejmować tylko te czynności, które mają charakter służbowy i dotyczą osób lub dóbr, w stosunku do których sprawca występuje jako funkcjonariusz publiczny³⁴”. Niedopełnienie obowiązków natomiast zachodzi wtedy,

³⁴ Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Dyscyplinarna z dnia 24 lutego 2022 r., II DIZ 51/21 [online: 19.04.2025].

gdy funkcjonariusz nie wykonuje czynności, do której był zobligowany albo wykonuje ją w sposób wadliwy. Sam fakt stwierdzenia niedopełnienia obowiązków czy przekroczenia uprawnień musi mieć odniesienie do przepisów, które nakładają formę obowiązku na funkcjonariusza publicznego. Przepis może mieć charakter ogólny – dotyczący postępowania w danym przypadku lub szczegółowy – wówczas odnosi się do konkretnej grupy funkcjonariuszy. Charakter indywidualny obowiązku wynika najczęściej z regulaminów wewnętrznych, instrukcji czy polecenia przełożonego.

Przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków stanowi czyn zabroniony tylko wtedy, gdy było to ze szkodą dla interesu społecznego lub prywatnego. Działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego obejmuje wszelkie działania i zaniechania prowadzące do powstania szkody. Interes społeczny dotyczy szerszego grona osób, dobra ogółu, a nie wąskiej grupy osób. Interes prywatny dotyczy konkretnej osoby lub wąskiej grupy osób. Warto zaznaczyć, że wystarczy sam fakt działania na szkodę interesu publicznego czy prywatnego, nie musi nastąpić skutek tego działania. Mamy do czynienia z niebezpieczeństwem szkody, która ma związek przyczynowy związany z zachowaniem sprawcy.

W § 2 omawianego przepisu mamy znamię kwalifikujące w postaci działania sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Kwestia osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej jest tożsama do tych opisanych w art. 228 k.k. Należy pamiętać o tym, że w przypadku braku możliwości ustalenia wysokości czy też wartości samej korzyści nic nie stoi na przeszkodzie, aby uznać, że sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. W tym przypadku działa tylko i wyłącznie w zamiarze bezpośrednim. W § 4 mamy nawiązanie do omawianego zagadnienia z § 2 tj.: „Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli czyn wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w art. 228”³⁵. Sąd Najwyższy zauważył: „Zgodnie z art. 231 § 4 k.k. „Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli czyn wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w art. 228 k.k.” Regulacja ta, określana mianem „klausuli subsydiarności ustawowej” ma zastosowanie w przypadku zbiegu przepisu art. 231 § 2 k.k. oraz art. 228 k.k. Ustawodawca wyszedł, bowiem z założenia, że każdy przypadek przyjęcia przez funkcjonariusza publicznego korzyści majątkowej lub osobistej (albo obietnicy takiej korzyści), w związku z pełnioną funkcją publiczną, stanowi niedopełnienie obowiązku (przekroczenie uprawnień), które ma charakter działania na szkodę interesu publicznego (lub prywatnego), o ile popełnione jest w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Ten konieczny zbieg przepisów został w sposób

³⁵ Art 231 § 4 k.k.

wyraźny usunięty przez nakaz pominięcia w takim przypadku kwalifikacji prawnej z art. 231 § 2 k.k.”³⁶

Przestępstwo z art. 231 § 1 k.k. zagrożone jest karą pozbawienia wolności do 3 lat, w typie kwalifikowanym w § 2 przewidziana jest kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

Nakłanianie do głosowania

Kodeks karny w art. 250a § 1 określa czyn zabroniony polegający na przyjęciu przez uprawnionego korzyści majątkowej lub osobistej w celu głosowania w określony sposób. Ponadto karalne jest również żądanie wręczenia korzyści materialnej lub osobistej. Przekupstwo wyborcze określone w omawianym artykule jest jednym z najbardziej charakterystycznych zamachów mających na celu „ustawienie głosowania” czy też wpływ na jego przebieg. Przedmiotem ochrony przepisu jest prawidłowość przeprowadzenia głosowania. Podmiot ma charakter indywidualny, gdyż przyjęcie korzyści dotyczy osoby uprawnionej do głosowania.

W § 2 ustawodawca odniósł się do łapownictwa czynnego, wskazując podmiot, który udziela korzyści majątkowej lub osobistej. Podmiot ma charakter powszechny, co oznacza, że każdy taką korzyść może wręczyć osobie uprawnionej do głosowania. Sprawca może popełnić wskazany czyn tylko umyślnie w zamiarze bezpośrednim. Dość ciekawie przedstawiają się postacie stadialne w obu paragrafach. Przestępstwo z art. 250a § 1 k.k. jest dokonane z chwilą przyjęcia korzyści, a to, określone w art. 250a § 2 k.k. jest dokonane z chwilą udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej osobie uprawnionej do głosowania. Jeżeli osoba uprawniona do głosowania nie przyjmie oferowanej jej korzyści majątkowej lub osobistej, mamy do czynienia z dokonaniem przestępstwa z art. 250a § 2 k.k., a nie z postacią stadialną jego usiłowania. Sprawca przestępstwa określonego w § 1 i 2 podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

W korupcji wyborczej może wystąpić sytuacja, w której szkodliwość czynu będzie miała charakter wyższy niż znikomy, ale wystąpią przesłanki łagodzące, takie jak np. niska wartość korzyści. W przypadku zastosowania przepisu z § 3 sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Podobnie jak w przypadku innych przestępstw o charakterze korupcyjnym związanych z łapownictwem czynnym, ustawodawca w § 4 odnosi się do wyłączenia karalności czynu w przypadku, gdy sprawca wskazany w § 2 zawiadomił organ powołany

³⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 29 stycznia 2015 r., II KK 215/14 [online: 19.04.2025].

do ścigania o fakcie przestępstwa i okolicznościach jego popełnienia, zanim organ ten o nich się dowiedział³⁷.

Korupcja kierownicza

Artykuł 296a k.k. dotyczy przestępstwa łapownictwa menadżerskiego, zwanego inaczej korupcją gospodarczą. Wprowadzenie go przez ustawodawcę ma za zadanie zwalczanie zjawiska korupcji w sferze działalności gospodarczej, zwłaszcza w kontekście funkcjonowania podmiotów prywatnych.

W § 1 mamy wskazaną osobę, która, pełniąc funkcję kierowniczą, żąda lub przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę w zamian za działanie lub zaniechanie, które może szkodzić interesowi gospodarczemu podmiotu, w którym osoba pełni funkcję. Podmiot ma charakter indywidualny, dotyczy osób, które pełnią stanowiska kierownicze, niejako decyzyjne. Kwestią indywidualną jest to, czy w danym podmiocie gospodarczym osoba na podstawie umowy o pracę czy wewnętrznych regulaminów rzeczywiście pełni funkcję kierowniczą. Działanie sprawcy możemy podzielić na nadużycie, zaniechanie ciążącego obowiązku, prowadzenie praktyk o charakterze nieuczciwej konkurencji lub niedopuszczalną czynność preferencyjną na rzecz innego podmiotu. W praktyce działanie sprawcy może polegać na zawieraniu niekorzystnych umów, ustawianiu przetargów, udzielaniu poufnych informacji na temat przedsiębiorstwa osobom trzecim czy stosowaniu praktyk takich jak fałszywe oznaczanie pochodzenia towaru, prowadzenie negatywnej kampanii wizerunkowej wobec innego podmiotu gospodarczego. Warto wskazać, że działanie sprawcy podlega ocenie pod kątem społecznej szkodliwości czynu, przy czym przestępstwo ma charakter formalny, istotny jest sam fakt żądania korzyści majątkowej. Czynem zabronionym będzie zarówno żądanie takiej korzyści i niewykonanie żadnych czynności wcześniej ustalonych, jak i doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia mieniem podmiotu gospodarczego. Istotnym faktem jest określenie czy sprawca mógł wyrządzić szkodę swoim działaniem. Działanie sprawcy ma charakter umyślny zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym.

W § 2 ustawodawca wskazał na korupcję czynną w sektorze prywatnym. Sprawca dopuści się przestępstwa w przypadku udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy. Podmiot ma charakter powszechny, każdy może się dopuścić tego czynu, brak określonych indywidualnych cech sprawcy. W art. 296a § 1 i 2 k.k. ustawodawca przewidział kare pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

³⁷ A. Grześkowiak, K. Wiak, dz. cyt.

Czyn mniejszej wagi opisany w § 3 jest typem uprzywilejowanym przestępstwa określonego w § 1 i 2 oraz, podobnie jak w przypadku innych przestępstw korupcyjnych, odnosi się do oceny szkodliwości społecznej czynu, przy czym brane są również pod uwagę inne okoliczności o charakterze łagodzącym, takie jak wartość szkody w wyrażonym podmiocie czy wysokość korzyści porównana z obrotami danej spółki. Ponadto może być brany pod uwagę również charakter funkcji czy stanowiska, czyli rzeczywisty obszar działania. Na przeciwnym biegunie w § 4 ustawodawca zawarł znamie kwalifikujące czyn, w którym sprawca wyrządza znaczną szkodę majątkową. Znaczną, tj. przekraczającą w chwili popełnienia czynu zabronionego 200 000 zł.

Podobnie jak w przypadku innych przestępstw dotyczących korupcji czynnej w art. 296 § 5 k.k. wprowadzono wyłączenie karalności czynu, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział³⁸.

Inne przepisy wspierające walkę z korupcją

Poza Kodeksem karnym walka z korupcją w Polsce jest uregulowana w wielu innych przepisach i aktach prawnych. Mówimy tutaj o szeregu ustaw i aktach niższego rzędu, które często dotyczą konkretnej organizacji.

9 czerwca 2006 r. uchwalono ustawę, w której powołano do działania Centralne Biuro Antykorupcyjne. Głównym założeniem było powołanie służby, która będzie miała realne narzędzia do walki z korupcją. Funkcjonariusze CBA posiadają szereg uprawnień, takich jak możliwość prowadzenia kontroli oświadczeń majątkowych, udział w postępowaniach przygotowawczych czy prowadzenie zaawansowanych działań operacyjnych. Oczywiście CBA jako służba ma nie tylko działać poprzez zwalczanie przestępczości korupcyjnej w sektorze publicznym i prywatnym, ale ma także oddziaływać prewencyjnie wobec potencjalnych sprawców. Do głównych zadań możemy zaliczyć³⁹:

- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw;
- kontrolę majątków i oświadczeń majątkowych;
- kontrolę procesów gospodarczych i inwestycyjnych;
- działania operacyjne i wywiadowcze;
- działania edukacyjne i prewencyjne;
- współpracę międzynarodową.

³⁸ *Kodeks karny. Komentarz* [online], red: R. A. Stefański [online: 19.04.2025].

³⁹ Ustawa o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym.

Działalność CBA wzbudza szereg licznych kontrowersji związanych z oskarżeniami o polityczne wykorzystanie biura. Nie zmienia to faktu, że na przestrzeni lat CBA odniosło wiele sukcesów związanych np. z ujawnieniem afery hazardowej w 2009 r., czy podjęte działania w celu zwalczania nielegalnej reprivatyzacji w Warszawie w 2016 r.

Ustawa o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne z dnia 21 sierpnia 1997 r. zakazuje łączenia stanowisk publicznych z działalnością gospodarczą. Dotyczy m.in. posłów, wójtów czy np. prezydentów miast. Głównym jej celem jest zapobieganie konfliktom interesów i nadużyciom władzy. W praktyce np. burmistrz nie może zasiadać w radzie nadzorczej spółki czy prowadzić działalności gospodarczej na własny rachunek⁴⁰.

Ustawa o finansach publicznych z 27 sierpnia 2009 r. została wprowadzona w celu zapewnienia przejrzystości finansów publicznych i określenia zasad gospodarowania środkami publicznymi. W znaczeniu antykorupcyjnym zasady jawności i kontroli mają ograniczać pole do nadużyć⁴¹.

Rodzaj przestępstwa	Podstawa prawna	Opis czynu zabronionego
Łapownictwo bierne (publiczne)	Art. 228 § 1-5 k.k.	Przyjęcie korzyści majątkowej lub osobistej przez funkcjonariusza publicznego
Łapownictwo czynne (publiczne)	Art. 229 § 1-5 k.k.	Udzielanie korzyści funkcjonariuszowi publicznemu w zamian za określone zachowanie
Płatna protekcja	Art. 230 k.k.	Podejmowanie się pośrednictwa w załatwieniu sprawy w zamian za korzyść
Powoływanie się na wpływy	Art. 230a k.k.	Twierdzenie o posiadaniu wpływów w instytucji publicznej i żądanie za to korzyści
Nadużycie uprawnień	Art. 231 § 1-2 k.k.	Działanie lub zaniechanie funkcjonariusza publicznego na szkodę interesu publicznego
Łapownictwo menedżerskie	Art. 296a § 1-3 k.k.	Przyjęcie/udzielenie korzyści w sektorze prywatnym, ze szkodą dla podmiotu zarządzanego

Tabela 1. Przestępstwa korupcyjne w Kodeksie karnym

⁴⁰ A. Wierzbica, *Ustawa o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne. Komentarz* [online: 19.04.2025].

⁴¹ *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, red.: A. Mikos-Sitek [online: 19.04.2025].

Zakończenie

Korupcja będąca złożonym zjawiskiem osadzonym zarówno w strukturach społecznych jak i w mechanizmach psychologicznych jednostki stanowi poważne zagrożenie dla funkcjonowania państwa prawa i zaufania obywateli do instytucji publicznych. Jej źródła tkwią nie tylko w systemowych lukach prawnych, ale także w uwarunkowaniach psychologicznych, takich jak potrzeba władzy, dążenie do zysku czy skłonność do usprawiedliwiania nieetycznych zachowań.

Z perspektywy społecznej korupcja utrwała nierówności, pogłębia marginalizację grup społecznych oraz osłabia fundamenty demokracji. Natomiast z punktu widzenia prawa, zwalczanie tego zjawiska wymaga skutecznego i konsekwentnego egzekwowania przepisów, przejrzystości działań instytucji publicznych oraz wzmacniania mechanizmów kontroli i prewencji.

Dla funkcjonariuszy Policji temat ten ma szczególne znaczenie. Policja jako formacja odpowiedzialna za bezpieczeństwo wewnętrzne i egzekwowanie prawa powinna być symbolem uczciwości, przejrzystości i etyki zawodowej. Dlatego tak istotne jest, aby funkcjonariusze byli świadomi psychologicznych mechanizmów sprzyjających korupcji, potrafili je rozpoznawać, a także aktywnie im przeciwdziałać – zarówno w swoim otoczeniu, jak i w relacjach ze społeczeństwem. Powinni mieć także świadomość społecznych konsekwencji korupcji oraz posiadać wiedzę z zakresu aspektów prawnych i przestępstw korupcyjnych. Zaprezentowane przez autorów treści mają na celu pomóc policjantom w realizowaniu obowiązków służbowych i przeciwdziałaniu zachowaniom korupcyjnym. Wzmacnianie postaw etycznych, odpowiedzialności i transparentności w codziennej służbie stanowi kluczowy element walki z korupcją oraz budowania silnej, profesjonalnej Policji, której działalność opiera się na wartościach, a nie interesach.

Bibliografia

- Gasparski W., *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, Warszawa 2013.
- Lewicka-Strzałecka A., *Nędza korupcji*, Kraków 2011.
- Maciejczyk R. (red), *Korupcja*, Legionowo 2022.
- Mańdok J., *Problematyka antykorupcyjna*, Zakład Prawa i Psychologii, Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2005.
- Marmola M., Olszanecka-Marmola A., *Korupcja i przeciwdziałanie korupcji w Polsce: wymiar psychospołeczny i prawnopolityczny*, Katowice 2021.
- Porwisz M., *Sprzedajność funkcjonariusza Policji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017.
- Turska-Kawa A. J., *Przeciwdziałanie korupcji – ujęcie wielopłaszczyznowe. Preferencje Polityczne*, 17, 2017, 109-18.
- Komenda Główna Policji, *Przykłady spraw z udziałem funkcjonariuszy BSW KGP w 2015 r.*, Warszawa, 2016.

Źródła internetowe:

- A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny Komentarz* [online], 8 wydanie, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/documentview.seamdocumentId=mjxw62zogi3danbuhe2tooboobqxalrxgezdiobtgmyq>]
- *Kodeks karny. Komentarz* [online], red: R. A. Stefański. Wyd. 7, Warszawa: C.H. Beck [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/documentview.seamdocumentId=mjxw62zogi3danbxhe2teni&refSource=search&ols=&searchType=near&searchScope=all&legalActDocumentId=mfrxilrsguydonboozsxelrsgaytom>]
- A. Wierzbica, Ustawa o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne. Komentarz. [online], Warszawa: C.H. Beck [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjvg4ytmnq&refSource=search&ols=A.%20Wierzbica&searchType=near&searchScope=all>]
- Ustawa o finansach publicznych. Komentarz. [online], red.: A. Mikos-Sitek, Warszawa: C.H. Beck [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3danbugqytmni&refSource=search&ols=Ustawa%20o%20finansach%20publicznych.%20Komentarz.&searchType=near&searchScope=all>]
- Wyrok Sądu Okręgowego w Siedlcach – II Wydział Karny z dnia 6 grudnia 2017 r., II Ka 557/17, [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full>].

seam?documentId=mrswglrtgy3tamzxgizdq&refSource=ols-citation&ols=II%20Ka%20557/17]

- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 4 kwietnia 2023 r. I KA 3/23, [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrtgy-4damrqge4tm&refSource=search&ols=Wyroki%20S%C4%85du%20Najwy%C5%BCszego%20-%20Izba%20Karna%20z%20dnia%204%20kwietnia%202023%20r.%20I%20KA%203/23&searchScope=all&searchType=near>]
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 listopada 1997 r. V KKN 105/97 [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrsgi2toni&refSource=search&ols=Wyroki%20S%C4%85du%20Najwy%C5%BCszego%20-%20Izba%20Karna%20z%20dnia%205%20listopada%201997%20r.%20V%20KKN%20105/97&searchScope=all&searchType=near>]
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 16 grudnia 2011 r. V KK 140/11: [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrsgiydimbyge4tm&refSource=search&ols=Wyroki%20S%C4%85du%20Najwy%C5%BCszego%20-%20Izba%20Karna%20z%20dnia%2016%20grudnia%202011%20r.%20V%20KK%20140/11:&searchScope=all&searchType=near>]
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 26 stycznia 2015 r., II KK 186/14, [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrtgeytcmshe2to&refSource=search&ols=Wyroki%20S%C4%85du%20Najwy%C5%BCszego%20-%20Izba%20Karna%20z%20dnia%2026%20stycznia%202015%20r.%20II%20KK%20186/14&searchScope=all&searchType=near>]
- Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Dyscyplinarna z dnia 24 lutego 2022 r., II DIZ 51/21, [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrtgy3tmnjvgzyti&refSource=search&ols=I%20DIZ%2051/21&searchScope=all&searchType=near>]
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 29 stycznia 2015 r., II KK 215/14, [dostęp: 19.04.2025, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrtge3dcmzngxmytg&refSource=search&ols=Postanowienie%20S%C4%85du%20Najwy%C5%BCszego%20-%20Izba%20Karna%20z%20dnia%2029%20stycznia%202015%20r.%20II%20KK%20215/14&searchScope=all&searchType=near>]

Akty prawne:

- Ustawa o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym z dnia 9 czerwca 2006 r. (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 184).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 383).

Zakład Ogólnozawodowy

asp. Anna Wilczyńska
asp. Adrian Czaban
mł. asp. Ewelina Myrta

Szkoła Policji w Katowicach
ul. gen. Jankego 276
40-684 Katowice-Piotrowice
www.katowice.szkolapolicji.gov.pl

